

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
Rozdział I.	
SYSTEM OCHRONY PRAW I WOLNOŚCI	19
1. Prawa i wolności jako przedmiot ochrony	19
2. Istota systemu ochrony praw i wolności	38
3. Elementy systemu ochrony praw i wolności	44
4. Istota instytucji ombudsmana	52
5. Typologia instytucji ombudsmana	58
5.1. Ombudsmeni o centralnym usytuowaniu i kompetencjach ogólnych (klasyczni ombudsmeni)	58
5.2. Wyspecjalizowani ombudsmeni o centralnym usytuowaniu	64
5.3. Ombudsmeni lokalni o kompetencjach ogólnych	65
5.4. Wyspecjalizowani ombudsmeni lokalni	69
5.5. Quasi-ombudsmeni	69
5.6. Inne instytucje ombudsmana	72
Rozdział II.	
GENEZA, ROZWÓJ I STATUS PRAWNOUSTROJOWY RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH W POLSCE	75
1. Uwarunkowania utworzenia i rozwoju Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce	75
1.1. Uwarunkowania historyczne	75
1.2. Uwarunkowania zewnętrzne	96
1.3. Uwarunkowania wewnętrzne	109
1.3.1. Uwarunkowania politycznoustrojowe	109
1.3.2. Uwarunkowania prawne	119
1.3.3. Uwarunkowania ekonomiczne	125
1.3.4. Uwarunkowania społeczne	132
2. Rzecznik Praw Obywatelskich w Polsce jako rodzaj instytucji ombudsmana	146
2.1. Specyfika polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich	146
2.2. Zakres kompetencji Rzecznika Praw Obywatelskich	161
2.3. Struktura Biura Rzecznika Praw Obywatelskich	171
Rozdział III.	
RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH A OCHRONA PRAW I WOLNOŚCI REALIZOWANA PRZEZ ORGANY OCHRONY PRAWNEJ W POLSCE	181
1. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z organami wymiaru sprawiedliwości w celu ochrony praw i wolności	186
2. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z trybunałami w celu ochrony praw i wolności	223

3. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z organami kontroli państwowej i ochrony prawa w celu ochrony praw i wolności	242
4. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z innymi organami ochrony prawnej w celu ochrony praw i wolności.	264

Rozdział IV.

**RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH A OCHRONA PRAW I WOLNOŚCI
REALIZOWANA PRZEZ INSTYTUCJE NIE BĘDĄCE ORGANAMI OCHRONY
PRAWNEJ**

PRAWNEJ	283
1. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z organami władzy ustawodawczej w celu ochrony praw i wolności.	283
2. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z Prezydentem Rzeczypospolitej w celu ochrony praw i wolności	318
3. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z organami administracji i w związku z różnymi rodzajami postępowań administracyjnych w celu ochrony praw i wolności . . .	325
4. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z innymi instytucjami krajowymi w celu ochrony praw i wolności.	384
5. Rodzaje relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z instytucjami międzynarodowymi oraz instytucjami polskimi funkcjonującymi poza granicami RP w celu ochrony praw i wolności	410

Rozdział V.

**FUNKCJONALNY WYMIAR DZIAŁALNOŚCI RZECZNIKA PRAW
OBYWATELSKICH**

OBYWATELSKICH	439
1. Funkcja ochronna.	440
2. Funkcja korekcyjna	461
3. Funkcja innowacyjna (kreacyjna)	470
4. Funkcja integracyjna	494
5. Funkcja interpretacyjna	498

ZAKOŃCZENIE	517
------------------------------	------------

BIBLIOGRAFIA	529
-------------------------------	------------

WSTĘP

Prezentowana rozprawa „Rzecznik Praw Obywatelskich w systemie ochrony praw i wolności w Polsce” jest wynikiem moich wieloletnich prac badawczych, w efekcie których powstały liczne publikacje zarówno o charakterze naukowym, jak i popularnonaukowym. Pierwszy kierunek badań związany był z ochroną praw i wolności realizowanej przez organy ochrony prawnej w państwach europejskich¹, a także w państwach pozaeuropejskich², albo miał charakter porównawczy i dotyczył ochrony praw i wolności realizowanej przez różne rodzaje organów ochrony prawnej (np. instytucje ombudsmana) w różnych państwach³. Drugi kierunek badań związany był z ochroną praw człowieka w prawie międzynarodowym zarówno w aspekcie porównawczym⁴, jak i w ramach organizacji międzynarodowych, w tym Organizacji Narodów Zjednoczonych⁵, Unii Europejskiej⁶ i Rady Europy⁷. Trzeci kierunek badań dotyczył instytucji ombudsmana w państwach europejskich i niektórych państwach pozaeuropejskich⁸, w tym Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce jak i Ombudsmana Unii Europejskiej⁹.

Z uwagą śledziłam kolejne kroki w kierunku kreacji instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce i dyskusje społeczne z tym związane. Wskazywały one na znaczne zainteresowanie taką instytucją, co widoczne było następnie w postaci olbrzymiej liczby spraw kierowanych do polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, szczególnie w pierwszych latach jego funkcjonowania. Przejawiało się ono również w różnego rodzaju rankingach popularności i sondażach społecznych.

Warto zauważyć, że Rzecznik Praw Obywatelskich jest jedną z tych instytucji w systemie politycznym Polski, która nie mieści się w klasycznym trójpodziale władzy na władzę

¹ Np. I. Malinowska, *System organów ochrony prawnej* [w:] *System polityczny Republiki Federalnej Niemiec. Wybrane problemy*, red. naukowa S. Sulowski, K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2005.

² Np. I. Malinowska, *Organy ochrony prawnej w Izraelu* [w:] *Współczesny Izrael*, pod red. K.A. Wojtaszczyka, Warszawa 2001, s. 20-33; I. Malinowska, *System organów ochrony prawnej w Stanach Zjednoczonych*, „Świat i Polityka” 3-4/2002, s. 139-158; I. Malinowska, *System instytucji ochrony prawnej w Kanadzie*, „Świat i Polityka” 1-2/2003, s. 171-186.

³ Np. I. Malinowska, *Instytucje ochrony prawnej w państwach europejskich*, „Świat i Polityka” 1-2/2002, s. 55-76; I. Malinowska, *Zróżnicowanie modeli ochrony prawnej w państwach Unii Europejskiej*, „Przegląd Europejski” 2(5)/2002, s. 41-69 czy I. Malinowska, *System organów ochrony prawnej w państwach Unii Europejskiej* [w:] *Polska – Unia Europejska*, pod red. K.A. Wojtaszczyka, Warszawa 2003, s. 101-126.

⁴ Np. I. Malinowska, *Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa*. Wydanie II poszerzone, Warszawa 2004.

⁵ Np. I. Malinowska, *System ochrony praw człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych*, „Społeczeństwo i Polityka” nr 2 (3)/2005, Pułtusk 2005.

⁶ Np. I. Malinowska, *Prawa człowieka w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2005; I. Malinowska, *Obywatelstwo Unii Europejskiej* [w:] *Współczesna Europa*, pod red. K.A. Wojtaszczyka, Warszawa 2001, s. 202-236 i inne.

⁷ Np. I. Malinowska, *Ochrona praw człowieka w systemie Rady Europy*, „Społeczeństwo i Polityka” nr 3/4 (4-5)/2005, Pułtusk 2005, s. 329-342.

⁸ Np. I. Malinowska, *Instytucje ombudsmana w państwach Unii Europejskiej*, „Przegląd Europejski” 1(4)/2002, s. 72-105.

⁹ Np. I. Malinowska, *Ombudsman Unii Europejskiej*, „Edukacja europejska w szkole” 2/2000 (2), s. 88-93.

ustawodawczą, wykonawczą i sędowniczą. Dopiero gdy zamiast pojęciem władzy sądow-
niczej posłużymy się pojęciem organów ochrony prawnej, można Rzecznika Praw Obywa-
telskich uznać za organ kontroli i ochrony prawa obok Najwyższej Izby Kontroli, Krajowej
Rady Radiofonii i Telewizji oraz Rzecznika Praw Dziecka lub za swoistą czwartą władzę
– władzę kontrolną, jakkolwiek w języku publicystycznym pojęciem czwartej władzy okre-
ślone są też media.

Za podjęciem badań dotyczących miejsca Rzecznika Praw Obywatelskich w polskim
systemie ochrony praw i wolności przemawia kilka powodów. Przede wszystkim nie ma
kompleksowego opracowania systemu ochrony praw i wolności w Polsce, zazwyczaj bo-
wiem oddzielano od siebie dwa zagadnienia i analizowano je odrębnie. Pierwszym z tych
zagadnień była ochrona praw i wolności, a więc w publikacjach z tego zakresu koncentro-
wano się na rozumieniu pojęć, takich jak: prawa, wolności, prawa człowieka, prawa pod-
stawowe itp., katalogu chronionych praw i wolności w Polsce oraz na prawach człowieka
normowanych przez różne systemy prawa międzynarodowego. Drugim zagadnieniem był
zakres działalności organów ochrony prawnej w Polsce bądź jedynie niektórych z nich, ale
niejako w oderwaniu od ochrony praw i wolności. Prezentowano więc zakres kompetencji
tych organów, bez wskazania, które z nich realizują prawa i wolności obywateli oraz in-
nych podmiotów i w jakim zakresie.

Inną przyczyną podjęcia badań stał się brak całościowego naukowego opracowania na
temat relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z różnymi polskimi organami i instytucja-
mi w celu ochrony praw i wolności. Publikacje na ten temat dotyczyły albo jednej formy
lub kilku form współdziałania RPO z konkretnym organem, albo jedynie pewnego okre-
su działalności polskiego Rzecznika, na przykład jednej kadencji. Można więc uznać, że
działalność polskiego ombudsmiana nie została kompleksowo zaprezentowana w polskiej
literaturze naukowej¹⁰.

Istotnym powodem podjęcia tematu stało się niedostrzeżenie roli, w zakresie ochrony
praw i wolności w Polsce, innych niż organy ochrony prawnej organów i instytucji¹¹, tzn.
organów władzy ustawodawczej, organów władzy wykonawczej, jak i innych instytucji
krajowych i międzynarodowych oraz instytucji polskich funkcjonujących poza granicami
RP. Analiza zadań tych organów i instytucji wskazuje bowiem, że nieomal wszystkie one
mają wpisaną w zakres swoich zadań, w mniejszym lub większym zakresie, ochronę praw
i wolności.

Istnieją też inne przesłanki podjęcia tematu. Istotne wydaje się być zbadanie sygnalizo-
wanych problemów w perspektywie politologicznej, zwłaszcza zbadanie, w jakim stopniu
wybór na Rzecznika Praw Obywatelskich wybitnego specjalisty z zakresu ochrony praw
człowieka stanowi postęp w praktyce życia społecznego, między innymi poprzez wpływ na
edukację prawną i polityczną społeczeństwa polskiego. W tym kontekście uzasadnione jest
pokazanie, z jednej strony, jak szerokie są możliwości działania Rzecznika, a z drugiej – jak
liczne sprawy nie mieszczą się w kompetencjach RPO i należy je kierować do odpowied-
nych organów i instytucji, zamiast absorbować nimi Rzecznika. W tym miejscu przytoczyć
wypada słowa pierwszego polskiego ombudsmiana Ewy Łętowskiej, która stwierdziła, że

¹⁰ Jediną próbą bardziej całościowego ujęcia działalności Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce jest
opracowanie J. Świątkiewicza, *Rzecznik Praw Obywatelskich w polskim systemie prawnym*, Warszawa
2001, które ma jednak charakter popularnonaukowy.

¹¹ Do wyjątków należy pogląd B. Banaszaka wyrażony w opracowaniu: *Prawa jednostki i systemy ich
ochrony*, Kolonia Limited, Wrocław 1995, s. 158-176.

„przecież nie woła się pogotowia do oparzonego palca, nawet gdy bardzo boli – bo być może zajęte przy tym bolącym palcu nie zdąży dojechać tam, gdzie jest rzeczywiście potrzebne, gdzie już samemu pomóc sobie naprawdę nie można”¹². Wypowiedź ta dotyczyła zasypywania Rzecznika skargami w sprawach, w których wystarczyłoby podjęcie prostych działań przez samego składającego skargę.

Działalność Rzecznika Praw Obywatelskich zachęciła również przedstawicieli organizacji społecznych i politycznych do podjęcia współpracy z tą instytucją w celu ochrony praw i wolności obywateli oraz innych podmiotów. Ujęcie politologiczne wymaga również zwrócenia uwagi na duże zainteresowanie społeczne działalnością Rzecznika Praw Obywatelskich i skutecznością jego działania, znaczne poparcie społeczne dla tej instytucji, postrzeganie jej jako „ostatniej deski ratunku”.

Ważnym powodem podjęcia tej tematyki są potrzeby dydaktyki akademickiej w zakresie studiów politologicznych. Okazuje się, że studenci zarówno Uniwersytetu Warszawskiego, jak i innych uczelni bardzo żywo interesują się instytucjami ombudsmana w państwach europejskich i pozaeuropejskich, a szczególnie instytucją polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich. Zagadnienia te są często wybierane jako tematy referatów z takich przedmiotów, jak „Europejskie instytucje ochrony prawnej” czy „Systemy ochrony praw człowieka”. Coraz częściej uczestniczący w seminariach magistranci wybierają tematy z zakresu niektórych form działalności polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, na przykład: ochrona praw konsumentów w działalności RPO, Rzecznicy Praw Obywatelskich a ochrona praw dziecka, ochrona osób niepełnosprawnych w działalności RPO itp.

Celem rozprawy jest analiza roli Rzecznika Praw Obywatelskich w systemie ochrony praw i wolności w Polsce. Tak więc pierwszy kierunek tej analizy dotyczy polskiego systemu ochrony praw i wolności i w związku z tym do instytucji ochrony praw i wolności w Polsce zaliczono przede wszystkim organy ochrony prawnej, ale uznano również, że wiele zadań z zakresu ochrony praw i wolności spełniają też inne organy i instytucje, nie będące organami ochrony prawnej. Drugi kierunek badań dotyczy relacji między Rzecznikiem Praw Obywatelskich a instytucjami ochrony praw i wolności, od początku pierwszej kadencji RPO do końca czwartej kadencji RPO. Przedmiotem badań w tym zakresie są kierunki działania Rzecznika Praw Obywatelskich pierwszej kadencji Ewy Łętowskiej (objęty czterema sprawozdaniami rocznymi), kierunki działania Rzecznika Praw Obywatelskich drugiej kadencji Tadeusza Zielińskiego (objęty czterema sprawozdaniami rocznymi), kierunki działania Rzecznika Praw Obywatelskich trzeciej kadencji Adama Zielińskiego (objęty jednym sprawozdaniem rocznym i trzema informacjami rocznymi) oraz kierunki działania Rzecznika Praw Obywatelskich czwartej kadencji Andrzeja Zolla (objęte sześcioma informacjami rocznymi).

Podjmując się realizacji podjętego problemu badawczego, przyjęto kilka założeń teoretyczno-metodologicznych. Po pierwsze, przyjęto podejście holistyczne zakładające, że badaniem należy objąć działania wszelkich instytucji w zakresie ochrony praw i wolności w okresie działalności kolejnych Rzeczników Praw Obywatelskich. Tyimi instytucjami są organy ochrony prawnej oraz takie inne instytucje polskie i międzynarodowe związane z ochroną praw i wolności, jak organy władzy ustawodawczej, organy władzy wykonawczej, organizacje pozarządowe, organizacje międzynarodowe itp.

¹² E. Łętowska, *Pomóż sam sobie*, „Rzeczpospolita” z dnia 14-15 maja 1988 r., s. 7-8.

Po drugie założono, że analizując te działania oraz relacje RPO z tymi organami, organizacjami i instytucjami powinno się uwzględnić zachodzące zmiany systemowe w polskim systemie politycznym oraz zmiany organizacyjne instytucji itp. Ukazanie relacji Rzecznika Praw Obywatelskich z powyższymi instytucjami, w celu ochrony praw i wolności, napotykało przeszkody w realizacji z uwagi na funkcjonowanie Rzecznika początkowo w ostatnich latach PRL, następnie w okresie transformacji ustrojowej, aż do stopniowego przekształcania Polski w demokratyczne państwo prawne. Miejsce Rzecznika Praw Obywatelskich w systemie ochrony praw i wolności ulegało bowiem znacznym przeobrażeniom wraz z przełomem ustrojowym, charakteryzującym się odrzuceniem reżimu autorytarnego i rozpoczęciem tworzenia nowych instytucji opartych na wartościach demokratycznych i gospodarce rynkowej, takich jak Senat czy Prezydent Rzeczypospolitej, przekształcaniem się dotychczas istniejących organów (np. Najwyższej Izby Kontroli, sądownictwa itp.), tworzeniem się nowych instytucji demokratycznych, takich jak skarga konstytucyjna, kasacja czy powszechna wykładnia ustaw, współistnieniem instytucji wcześniejszych i powstałych później, w okresie przejściowym (np. rewizji nadzwyczajnej i kasacji) itp.

Po trzecie założono, że przedmiotem badania powinny być akty prawne z zakresu ochrony praw i wolności, które obowiązywały w całym okresie działalności kolejnych czterech Rzeczników Praw Obywatelskich oraz ich nowelizacje. Aktami tymi powinny być zarówno akty konstytucyjne, umowy międzynarodowe, akty ustawowe, akty wykonawcze, jak i inne akty normatywne.

Po czwarte przyjęto, że należy wykorzystać istniejący już dorobek naukowy i popularnonaukowy na temat ochrony praw i wolności oraz kierunków działania Rzecznika Praw Obywatelskich a także wszystkie publikacje Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

Jeśli chodzi o cezury czasowe pracy, to przyjęto, że analiza powinna dotyczyć kierunków współdziałania z instytucjami systemu ochrony praw i wolności kolejnych czterech Rzeczników Praw Obywatelskich, a więc objąć badaniami cztery kadencje RPO. Zbadano więc relacje, w jakie wchodził Rzecznik Praw Obywatelskich od pierwszego roku pierwszej kadencji do ostatniego roku czwartej kadencji.

Tak więc hipoteza badawcza rozprawy brzmi następująco: Rzecznik Praw Obywatelskich zajmuje znaczącą pozycję w systemie ochrony praw i wolności w Polsce. Będzie ona weryfikowana poprzez realizację poniższych zadań badawczych:

- 1/ Czy można wyodrębnić system ochrony praw i wolności i jakie są rodzaje instytucji ombudsmiana będące elementami tego systemu?
- 2/ Jaka jest geneza, rozwój i status prawnoustrojowy Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce?
- 3/ Jakie organy ochrony prawnej i w jaki sposób oddziałują na ochronę praw i wolności w Polsce oraz w jakie relacje wchodzi z nimi Rzecznik Praw Obywatelskich, aby te działania wzmocnić lub korygować?
- 4/ Jakie inne niż organy ochrony prawnej instytucje krajowe i międzynarodowe oddziałują na ochronę praw i wolności w Polsce i w jakie relacje wchodzi z nimi Rzecznik Praw Obywatelskich, aby te działania wzmocnić lub korygować?
- 5/ Jaki jest funkcjonalny wymiar działalności polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich?

Struktura rozprawy jest konsekwencją postawionych zadań badawczych. Tak więc podzielona została na pięć rozdziałów, w których realizowane są założone kolejne cząstkowe zamierzenia badawcze.

Przedmiotem rozdziału pierwszego jest analiza systemu ochrony praw i wolności. Celem tego rozdziału jest odpowiedź na pytanie: czy można wyodrębnić system ochrony praw i wolności i jakie są jego elementy składowe. Do zamierzeń badawczych należała więc analiza praw i wolności jako przedmiotu ochrony, istoty systemu ochrony praw i wolności, elementów systemu ochrony praw i wolności oraz istoty instytucji ombudsmana i typologii instytucji ombudsmana, jako elementu systemu ochrony praw i wolności.

Przedmiotem rozdziału drugiego jest analiza genezy, rozwoju i statusu prawnoustrojowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce. Celem tego rozdziału jest więc ocena uwarunkowań utworzenia i rozwoju Rzecznika Praw Obywatelskich oraz RPO jako rodzaj instytucji ombudsmana. Do problemów badawczych należała między innymi klasyfikacja tych uwarunkowań oraz ocena specyfiki polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich jako instytucji ombudsmana.

Przedmiotem rozdziału trzeciego jest Rzecznik Praw Obywatelskich a ochrona praw i wolności realizowana przez organy ochrony prawnej w Polsce. Celem tego rozdziału jest ustalenie, jakie organy ochrony prawnej związane są z ochroną praw i wolności, następnie przeanalizowanie form działania w celu ochrony praw i wolności oraz zbadanie, w jakie relacje wchodził Rzecznik Praw Obywatelskich z tymi organami w związku z ochroną praw i wolności, aby działania tych organów wzmocnić lub korygować. Do problemów badawczych należała między innymi klasyfikacja organów ochrony prawnej, wybór tych form ich działania, które służą ochronie praw i wolności oraz wybór najbardziej reprezentatywnych form relacji RPO z tymi organami, w celu ochrony praw i wolności.

Przedmiotem rozdziału czwartego jest Rzecznik Praw Obywatelskich a ochrona praw i wolności realizowana przez instytucje nie będące organami ochrony prawnej. Celem tego rozdziału jest prezentacja instytucji, nie będących organami ochrony prawnej, związanych z ochroną praw i wolności, następnie przeanalizowanie form ich działania w celu realizacji praw i wolności oraz zbadanie, w jakie relacje wchodził Rzecznik Praw Obywatelskich z tymi organami w związku z ochroną praw i wolności, aby działania tych organów wzmocnić lub korygować. I tu podobnie, jak w rozdziale poprzednim, do problemów badawczych należała między innymi klasyfikacja tych organów, organizacji i instytucji, wybór tych form ich działania, które służą ochronie praw i wolności oraz wybór najbardziej reprezentatywnych form relacji RPO z tymi organami, w celu ochrony praw i wolności.

Przedmiotem rozdziału piątego jest funkcjonalny wymiar działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. Celem tego rozdziału jest więc analiza funkcjonalnego wymiaru działalności Rzecznika Praw Obywatelskich, a więc wskazanie, jakie funkcje pełni on w systemie ochrony praw i wolności w Polsce oraz jakie działania podejmuje w celu realizacji tych funkcji. Głównym problemem badawczym było tu dokonanie klasyfikacji funkcji Rzecznika w systemie ochrony praw i wolności i ocena, które typy działań RPO mieszczą się w ramach odpowiedniej funkcji, tym bardziej że niektóre działania można było przypisać realizacji co najmniej dwóch funkcji. Było to tym bardziej istotne, że rozdział ten stanowi rodzaj podsumowania form działalności polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich w celu ochrony praw i wolności w Polsce.

Bibliografia wykorzystana w pracy umożliwia ukazanie mnogości aktów prawnych i opracowań dotyczących zakresu praw i wolności w Polsce, instytucji ombudsmana w państwach europejskich, jak i Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce oraz instytucji ma-

jących za zadanie ochronę praw i wolności, z którymi Rzecznik współpracuje, aby ich działania w tym zakresie wzmocnić lub korygować.

Bibliografia ze względu na swoją objętość została podzielona na trzy grupy. Grupa pierwsza to akty prawne, które wymagały wewnętrznego podziału na trzy części: wybrane polskie akty prawne, wybrane akty prawne innych państw oraz wybrane umowy międzynarodowe z zakresu ochrony praw i wolności.

Wybrane polskie akty prawne związane są z okresem działalności czterech pierwszych Rzeczników Praw Obywatelskich. Są one liczne, gdyż ulegały wielu zmianom w okresie transformacji ustrojowej, jaka miała miejsce w tym czasie w Polsce. Zaliczyłam do nich zarówno akty konstytucyjne i akty ustawowe, jak i niektóre rozporządzenia, uchwały i zarządzenia. Ich zakres związany jest zarówno z określonymi prawami i wolnościami, zadaniami na rzecz praw i wolności poszczególnych organów i instytucji, jak i procedurami wykorzystywanymi przy realizacji praw i wolności.

Najliczniejsze okazały się być akty ustawowe, obowiązujące w ciągu czterech kadencji RPO, które nie zostały wymienione w kolejności chronologicznej, ale tematycznej. Na początku zaprezentowane zostały ustawy związane z funkcjonowaniem władzy ustawodawczej, dotyczące m.in. ordynacji wyborczych, obowiązków posłów i senatorów, referendum czy inicjatywy ustawodawczej obywateli. Kolejne ustawy związane są z władzą wykonawczą i dotyczą Prezydenta RP, organów i pracowników administracji rządowej, organów i pracowników administracji samorządowej, służby cywilnej, referendum lokalnego oraz ordynacji wyborczych do organów samorządu terytorialnego. W dalszej części wymieniono ustawy związane z organami ochrony prawnej, dotyczące m.in. organów wymiaru sprawiedliwości, trybunałów, organów kontroli państwowej, adwokatury, prokuratury, inspekcji itp. Ostatnia grupa ustaw ma związek z prawami i wolnościami obywateli i innych podmiotów, np. z obywatelstwem polskim, ochroną danych osobowych, ochroną informacji niejawnych, gwarancjami wolności sumienia i wyznania, przeciwdziałaniem praktykom monopolistycznym, postępowaniem karnym, cywilnym i administracyjnym itp.

Wybrane akty prawne innych państw to akty konstytucyjne i akty ustawowe normujące instytucję ombudsmána, głównie w państwach europejskich. Wybrane akty międzynarodowe dotyczą praw i wolności i ich ochrony oraz instytucji ombudsmána w różnych międzynarodowych systemach prawnych. Są to przede wszystkim akty organizacji międzynarodowych, takich jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Europy, Unia Europejska czy Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Ponadto są to wybrane akty powołujące instytucje ombudsmána organizacji międzynarodowych oraz Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1993 r. z racji jego znacznego wpływu na późniejsze prawa i wolności obywateli polskich.

Grupa druga to literatura, która została podzielona na sześć części. Pierwsza z nich to wybrane publikacje instytucji urzędowych, w tym głównie Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, a ponadto Kancelarii Sejmu, Biura Trybunału Konstytucyjnego, Rady Miasta Gdyni itp.

Część drugą tworzą monografie i druki zwarte, które dotyczą praw człowieka oraz ich ochrony krajowej i międzynarodowej, prawa konstytucyjnego, metodologii badań, Rzecznika Praw Obywatelskich i innych instytucji ombudsmána w Europie i niektórych państwach pozaeuropejskich, organów ochrony prawnej w Polsce itp.

Część trzecia obejmuje artykuły w opracowaniach zbiorowych, które dotyczą między innymi teorii praw człowieka i dylematów związanych z ich normowaniem, instytucji

zapewniających ich ochronę, kierunków działań organów polskich i międzynarodowych w zakresie ochrony praw i wolności, realizacji zasad demokratycznego państwa prawnego w zakresie ochrony praw i wolności itp.

W części czwartej znajdują się artykuły w czasopiśmie naukowych zarówno polskich, jak i zagranicznych, takich jak „Państwo i Prawo”, „Studia Prawnicze”, „Palestra”, „Przeгляд Sądowy”, „Nowe Prawo”, „Studia nad Demokracją”, „Studia Nauk Politycznych”, „Przeгляд Sejmowy”, „Wojsko i Wychowanie”, „Studia Europejskie” itp.

Część piątą stanowią opracowania w biuletynach RPO. Dotyczą one przede wszystkim kierunków działalności Rzecznika Praw Obywatelskich. Przygotowane zostały albo przez pracowników Biura Rzecznika, albo przez współpracowników związanych z realizacją poszczególnych kierunków działań RPO. Celowo stanowi ona osobną część, mimo iż mogłaby być umieszczona w części poświęconej publikacjom instytucji urzędowych.

Część szóstą to artykuły publicystyczne zarówno opublikowane w opracowaniach zbiorowych, jak i inne ważniejsze artykuły publicystyczne. Znaczną liczbę spośród nich stanowią artykuły prasowe przygotowane przez Rzeczników lub wywiady z kolejnymi Rzecznikami Praw Obywatelskich na temat ich bieżących problemów, kierunków działań i przemyśleń związanych z ochroną praw i wolności. Publikowane były w gazetach i czasopiśmie ogólnokrajowych, takich jak: „Prawo i Życie”, „Rzeczpospolita”, „Życie Warszawy”, „Polityka” czy „Gazeta Wyborcza”, w gazetach i czasopiśmie regionalnych, jak: „Gazeta Pomorska”, „Trybuna Śląska”, „Dziennik Łódzki”, „Gazeta Krakowska” „Dziennik Lubelski” itp. czy w gazetach i czasopiśmie specjalistycznych, jak: „Forum Penitencjarne”, „Wspólnota”, „Gazeta Lekarska”, „Kurier Spółdzielczy”, „Niebieska Linia”, „Katolik” czy „Business Forum”.

Tak więc literatura dotycząca zarówno Rzecznika Praw Obywatelskich, jak i systemu ochrony praw i wolności w Polsce okazała się być nadzwyczaj obszerna. Jednak – jak już wspomniano – nie ma całościowego naukowego opracowania wskazującego na miejsce Rzecznika w systemie ochrony praw i wolności w Polsce. Jedyna pozycja o zbliżonej tematyce omawia miejsce Rzecznika w polskim systemie prawnym, wskazując głównie na zmieniające się unormowania ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich i przepisy innych dotyczących działalności RPO, ze stanem prawnym na dzień 30 czerwca 2001 roku. Omawia genezę instytucji ombudsmana, proces jego powstawania w Polsce, jego status ustrojowy i organizacyjny, zakres właściwości i formy działania Rzecznika. Jedynie wrywkowo wspomina o niektórych relacjach RPO z organami mającymi za zadanie ochronę praw i wolności, takimi jak Rzecznik Praw Dziecka czy Rzecznik Ubezpieczonych.

Literatura przedmiotu pozwoliła na osiągnięcie celów badawczych, mimo konieczności analizy kilkuset pozycji druków zwartych i artykułów. Okazała się przydatna przede wszystkim przy analizie form działania Rzecznika Praw Obywatelskich w latach sprawozdawczych (coroczne sprawozdania, a następnie coroczne informacje RPO) lub w konkretnej grupie spraw, np. na rzecz osób pozbawionych wolności, dzieci, przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych, wojskowych itp. Teksty wystąpień Rzeczników w Sejmie pozwoliły na zapoznanie się z ich poglądami na temat stanu realizacji praw i wolności oraz dostrzeżonymi mankamentami w tym zakresie. Opracowania z konferencji, które odbywały się w Biurze RPO dostarczyły między innymi informacji na temat legislacji w praktyce, praw osób niepełnosprawnych, samozatrudnienia i mobbingu, Konstytucji RP w praktyce, dziesięciolecia urzędu RPO itp. Opracowania dotyczące instytucji ombudsmana w Polsce,

a niekiedy w innych państwach, pozwoliły na zapoznanie się ze statusem prawnoustrojowym i możliwościami działania na rzecz ochrony praw i wolności. Niektóre druki zwarte i artykuły dały możliwość zapoznania się z wypowiedziami Rzeczników na temat demokratycznego państwa prawnego i jego transformacji, rolą klauzul generalnych w systemie ochrony praw i wolności, niezawisłości sędziowskiej itp. Opracowania z zakresu prawa konstytucyjnego dostarczyły poglądów różnych autorów zarówno na status prawny RPO, jak i innych organów i instytucji związanych z ochroną praw i wolności w Polsce, takich jak sądownictwo, Trybunał Konstytucyjny, Policja, adwokatura, administracja itp.

Literatura przedmiotu dotyczyła również teorii praw człowieka lub wybranych praw człowieka, np. prawa występowania ze skargami lub wnioskami, prawa złożenia skargi konstytucyjnej do Trybunału Konstytucyjnego czy prawa skargi do międzynarodowych trybunałów praw człowieka. Analizowała również formy ochrony prawnej niektórych podmiotów (takich jak dzieci, kobiety itp.) oraz stan i węzłowe problemy polskiego więznictwa, przestrzeganie praw podopiecznych w rodzinnych domach dziecka czy rodzinach zastępczych, sytuację ofiar przestępstw w Polsce.

Najliczniejsze okazały się być opracowania w Biuletynach RPO oraz artykuły pisane przez Rzeczników i wywiady z nimi publikowane w polskich gazetach i czasopismach. Dotyczyły one kierunków działania Rzeczników na rzecz ochrony praw i wolności obywateli i innych podmiotów, zawierały poglądy RPO na temat skuteczności działania innych organów w tym zakresie, a niekiedy miały charakter edukacyjny.

Grupę trzecią materiałów wykorzystanych w rozprawie stanowią źródła w postaci adresów internetowych. Są to przede wszystkim adresy różnych instytucji ombudsmana, funkcjonujących w państwach europejskich i niektórych pozaeuropejskich, jak też adresy internetowe instytucji międzynarodowych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Europy, Unia Europejska, Europejski Instytut Ombudsmana czy Międzynarodowy Instytut Ombudsmana.

Analiza aktów prawnych i literatury dotyczącej systemu ochrony praw i wolności, jego istoty, elementów oraz zakresu przedmiotowego i podmiotowego nie wskazywała na istnienie w Polsce systemu ochrony praw i wolności, ani jego elementów. Początkowo, w końcu lat osiemdziesiątych, kiedy swoją działalność rozpoczynał pierwszy Rzecznik Praw Obywatelskich, literatura z tego zakresu nie była zbyt obszerna¹³, więcej informacji można było uzyskać na temat międzynarodowej ochrony praw człowieka¹⁴. Dało się też zauważyć różnice dotyczące ujęcia problematyki ochrony praw i wolności w obiegu oficjalnym i literaturze wydawanej poza cenzurą. Stopniowo jednak autorzy opracowań zaczęli zajmować się rozumieniem ochrony praw i wolności zarówno w aspekcie polskim¹⁵, jak i międzynarodowym¹⁶. Podobnie akty normatywne związane z systemem ochrony praw

¹³ L. Wiśniewski, *Gwarancje podstawowych praw i wolności obywateli PRL*, Wrocław 1981.

¹⁴ Np. A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa–Poznań 1982.

¹⁵ Np. B. Banaszak, *Prawa jednostki i systemy ich ochrony*, Wrocław 1995; J. Baszkiewicz, *Filozoficzne i praktyczne dylematy praw człowieka [w:] Meandry tradycji – zakręty ponowoczesności*, Rzeszów 2002; W. Osiatyński i M. Nowicki między innymi w opracowaniu: *Szkoła Praw Człowieka. Teksty wykładów*, Warszawa 1996 czy A. Rzepiński, W. Osiatyński, *Prawa człowieka w społeczeństwie obywatelskim*, Warszawa 1993, na uwagę zasługuje też opracowanie zbiorowe *Prawa człowieka. Model prawny*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.

¹⁶ Np. R. Kuźniar, *Prawa człowieka, prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000 i nast. wydania czy A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka. Zarys*, Warszawa 1998.

i wolności, w początkowym okresie działalności RPO pochodziły z lat pięćdziesiątych, sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i osiemdziesiątych i dopiero od końca lat osiemdziesiątych były nowelizowane, bowiem zmiany prawa w tym obszarze tworzyły podwaliny demokratycznego systemu politycznego. W tym samym okresie zaczęły powstawać nowe akty prawne, które były zgodne z prawem międzynarodowym, dotyczyły one między innymi prawa o zgromadzeniach, prawa o stowarzyszeniach czy prawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Kolejna ich seria to okres po wejściu w życie Konstytucji RP, kiedy to zaistniała potrzeba wydania ustaw w wykonaniu unormowań konstytucyjnych, które z kolei dotyczyły cudzoziemców, repatriacji, partii politycznych, ochrony danych osobowych, ochrony informacji niejawnych, dostępu do informacji publicznej czy stanów nadzwyczajnych. Nowelizacjom ulegały nadal wcześniej powstałe akty prawne związane z ochroną praw i wolności¹⁷. I wreszcie ostatnim okresem zarówno powstawania ustaw z zakresu ochrony praw i wolności¹⁸, jak i nowelizacji już istniejących¹⁹, jest okres wejścia Polski do Unii Europejskiej, kiedy to zaistniała konieczność dostosowania aktów prawa polskiego do dyrektyw i innych unormowań tej organizacji.

Odrębnym nurtem badawczym była analiza literatury, aktów prawnych i materiałów internetowych na temat instytucji ombudsmana w państwach europejskich oraz w niektórych państwach pozaeuropejskich. Pierwszym szerszym opracowaniem z tego zakresu stała się publikacja pod red. Leszka Garlickiego „Rzecznik Praw Obywatelskich”²⁰, jak i bardzo nieliczne opracowania monograficzne dotyczące ombudsmanów w niektórych państwach²¹ oraz idei instytucji ombudsmana²². Istotnym źródłem aktualnej wiedzy na temat powstających nowych instytucji ombudsmana były strony internetowe, dostępne między innymi dzięki linkom ze strony internetowej Rzecznika Praw Obywatelskich, niekiedy jedynie w językach urzędowych danego państwa. Konstytucje państw pozwalały na uzyskanie choćby minimalnych informacji na temat powstających instytucji ombudsmana oraz zmian unormowań ich dotyczących. Dopiero publikacja przez Biuro RPO wydawnictwa „Ombudsmani krajowi”, w dwóch wydaniach, ułatwiła niewątpliwie badaczom polskim analizę nie tylko unormowań konstytucyjnych dotyczących ombudsmanów w poszczególnych państwach, ale także unormowań ustawowych.

Analiza literatury i aktów prawnych na temat ochrony praw i wolności realizowanej przez różne instytucje zarówno organy ochrony prawnej, jak i organy władzy ustawodawczej, organy władzy wykonawczej, organizacje pozarządowe oraz niektóre instytucje międzynarodowe, pozwala na stwierdzenie, że są one liczne, przede wszystkim ze względu na długi badany okres działania polskich Rzeczników Praw Obywatelskich w czasie czterech kadencji. Literatura pozwoliła na zapoznanie się z poglądami różnych autorów na temat tego, jakie działania tych organów można uznać za działania w zakresie ochrony praw

¹⁷ Np. ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim (tj. Dz. U. z 2000 r., Nr 28, poz. 353 z późn. zm.).

¹⁸ Np. ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2004 r., Nr 173, poz. 1807) czy ustawa z dnia 15 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2003 r., Nr 128, poz. 1175).

¹⁹ Np. ustawa z dnia 14 listopada 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2003 r., Nr 213, poz. 2081).

²⁰ *Rzecznik Praw Obywatelskich*, pod red. L. Garlickiego, Warszawa 1989.

²¹ Np. I.A.I. – Wahab, *The Swedish Institution of Ombudsman. An Instrument of Human Right*, Stockholm 1979 czy A. Baxelius, *The Swedish institution of the Justitieombudsman*, Stockholm 1965.

²² Np. W. Gellhorn, *The ombudsman: Citizen's Defender*, Ed. by D. Rowat, London 1964 czy Rowat D.C. *The ombudsman plan. Essays on the worldwide spread of an idea*, Ottawa 1973.

i wolności. Literatura w większości dotyczy wybranych aspektów badanej problematyki bądź konkretnego organu związanego z ochroną praw i wolności, np. Trybunału Konstytucyjnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich, bądź konkretnych procedur prawnych związanych z ochroną praw i wolności, np. skargi konstytucyjnej.

Na tym tle istotna była analiza literatury i aktów prawnych dotyczących działalności polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich we wszystkich jej aspektach. Materiał badawczy z tego zakresu okazał się być niezwykle obszerny. Są to wydawnictwa Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, w tym coroczne sprawozdania, a następnie informacje Rzecznika, opracowania monograficzne, artykuły prasowe, artykuły i opracowania zamieszczone w czasopiśmie naukowych, takich jak „Państwo i Prawo”, a także jedyne opracowanie monograficzne poświęcone Rzecznikowi Praw Obywatelskich w polskim systemie prawnym²³. Jeżeli chodzi o akty prawne dotyczące działalności Rzecznika Praw Obywatelskich, jest to przede wszystkim ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich wraz ze zmianami oraz liczne ustawy, z których wynikały inne uprawnienia tego organu²⁴.

Niezbędna wydała się również analiza literatury dotyczącej metod badawczych, które mogły być pomocne przy opracowaniu rozprawy zarówno polskiej, jak i zagranicznej.

Przygotowanie rozprawy wymagało wykorzystania wiedzy pochodzącej z kilku dyscyplin naukowych, przede wszystkim nauk politycznych, prawa (głównie prawa konstytucyjnego), historii (z zakresu rozwoju historycznego instytucji ombudsmenów w państwach europejskich i pozaeuropejskich, kształtowania się tej instytucji oraz rozwoju po powołaniu w Polsce, transformacji instytucji polskich itp.) i socjologii (uwarunkowania społeczne, metody badawcze, zachowania respondentów, badania socjologiczne prowadzone przez ośrodki i ich analiza).

Obszerny temat pracy wymagał zastosowania odpowiednich metod badawczych, co wymagało analizy literatury z zakresu metodologii badań społecznych²⁵, politologicznych²⁶ i prawnych²⁷. Za Andrzejem Chodubskim założyłam, że przez pojęcie metoda badawcza rozumie się zasady i sposoby systematycznych dociekań w celu poznania obiektywnej rzeczywistości²⁸. Problem jednak polega na tym, że nie występuje dotychczas żadna wyczerpująca i poprawna klasyfikacja metod, a w literaturze przedmiotu prezentowane są różne podziały metod.

W związku ze złożonością badanych zagadnień zostało zastosowanych kilka metod badawczych. Jako podstawowe wykorzystano metodę (analizę) systemową oraz metodę

²³ J. Świątkiewicz, *Rzecznik Praw Obywatelskich w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2001.

²⁴ Np. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2000 r., Nr 6, poz. 69), ustawa z dnia 6 czerwca 1977 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555 z późn. zm.) czy ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 r., poz. 296 z późn. zm.).

²⁵ Ch. Frankfurt-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Zysk i S-ka, Poznań 2001 i inne pozycje literatury.

²⁶ F. Ryszka, *Wstęp do nauki o polityce (Uwagi metodologiczne)*, PWN, Warszawa–Poznań 1978; *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy rozwojowe*, pod red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001; A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995; *Encyklopedia politologii*, t. 1: *Teoria polityki*, Zakamycze 1999; W.P. Shively, *Sztuka prowadzenia badań politycznych*, Zysk i S-ka, Poznań 2001.

²⁷ T. Langer, *Amerykańska wersja analizy systemowej w nauce o państwie*, Warszawa 1977, oraz inne pozycje literatury.

²⁸ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995.

instytucjonalną (neoinstytucjonalną), a do pomocniczych zaliczyć metodę porównawczą, metodę historyczną oraz metodę obserwacji.

Metoda systemowa została wykorzystana w celu zaprezentowania systemu ochrony praw i wolności oraz ukazania miejsca Rzecznika Praw Obywatelskich w systemie ochrony praw i wolności. Szczegółowa analiza rozumienia systemu ochrony praw i wolności zawarta została w rozdziale pierwszym.

Metoda porównawcza, polegająca na wykrywaniu podobieństw między różnymi procesami i zjawiskami, które umożliwiają także ustalanie różnic między badanymi zjawiskami²⁹, posłużyła do porównania polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich z różnymi instytucjami ombudsmana występującymi w państwach europejskich, szczególnie z ombudsmanami ogólnokrajowymi o charakterze uniwersalnym. Zastosowanie metody porównawczej było wykorzystane w przypadkach porównywania poglądów różnych autorów, między innymi na temat praw i wolności, pojęcia organów ochrony prawnej itp.

Metoda instytucjonalna (neoinstytucjonalna)³⁰ pozwoliła na ukazanie form ochrony praw i wolności realizowanych przez konkretne instytucje prawne, rozumiane zarówno jako organizacje i organy, jako unormowania prawne oraz jako procedury prawne.

Metoda historyczna wykorzystana została między innymi w przypadku analizy poglądów poprzedzających utworzenie polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, „pochodu” instytucji ombudsmana w państwach europejskich i pozaeuropejskich, począwszy od lat sześćdziesiątych, oraz transformacji polskich instytucji realizujących ochronę praw i wolności w okresie funkcjonowania polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich.

Metoda obserwacji była szczególnie przydatna w celu analizy przejawów praktycznego działania różnych organów na rzecz ochrony praw wolności. Obserwacja ta była możliwa dzięki programom telewizyjnym czy udziałowi w spotkaniach i konferencjach organizowanych przez różne organy, w tym Rzecznika Praw Obywatelskich itp.

W rozprawie wykorzystano różnorodne techniki badawcze, do których należała przede wszystkim analiza tekstów opracowań specjalistycznych, analiza treści aktów prawnych³¹ oraz analiza innych dokumentów. Analiza tekstów opracowań specjalistycznych dotyczyła zarówno monografii, jak i artykułów, z podziałem na artykuły w opracowaniach zbiorowych, artykuły w czasopismach naukowych, opracowania w biuletynach RPO oraz artykuły publicystyczne. Analiza treści aktów prawnych zastosowana została zarówno w stosunku do umów międzynarodowych jako aktów prawa międzynarodowego, jak i do aktów normatywnych jako aktów prawa polskiego i prawa państw, w których funkcjonują instytucje ombudsmana (konstytucji, ustaw i aktów wykonawczych) oraz innych aktów prawa polskiego (zarządzeń, uchwał, okólników, decyzji administracyjnych, orzeczeń sądowych i orzeczeń innych organów), a także aktów polskiego prawa miejscowego. Analiza innych dokumentów dotyczyła przede wszystkim wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich do różnych organów, organizacji i instytucji zajmujących się ochroną praw i wolności oraz dokumentów stanowiących odpowiedzi na te wystąpienia, listów kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich czy tekstów wystąpień polskiego ombudsmana na forum parlamentu. Analiza ta miała umożliwić przede wszystkim zbadanie kierunków działa-

²⁹ Według A. Chodubskiego, *Wstęp do badań...*, op. cit. s. 78.

³⁰ V. Lowndes, *Instytucjonalizm [w:] Teorie i metody w naukach politycznych*, (red.) D. Marsh i G. Stoker, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 89-107.

³¹ Zwana też często analizą instytucjonalnoprawną i uważaną nie za technikę badawczą, ale za metodę badawczą.

nia różnych instytucji polskich i międzynarodowych w celu ochrony praw i wolności, jak i relacji polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich z tymi instytucjami, aby ich działania wzmocnić lub skorygować.

W realizacji założonego celu badawczego w znacznym stopniu pomogły mi doświadczenia zdobyte podczas różnorodnych konferencji naukowych, spotkań w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich oraz licznych dysput naukowych, rozmów i konsultacji prowadzonych szczególnie z pracownikami Instytutu Nauk Politycznych, Instytutu Stosunków Międzynarodowych, Instytutu Dziennikarstwa i Instytutu Polityki Społecznej Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, ale także z pracownikami innych ośrodków naukowych.